

ZADAR I RAPALLSKI UGOVOR (UZ 90. OBLJETNICU)

Prof. dr. sc. Marjan D i k l i ć
Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru, HR

UDK 94 (497.5 Zadar) "1920"
Stručni članak

Primljeno: 30. XII. 2010.

Autor u radnji sažeto govori o stanju u Zadru i Dalmaciji tijekom i neposredno nakon Prvoga svjetskoga rata, raspadu Austro-Ugarske Monarhije i talijanskoj okupaciji istočnojadranske obale, provedenoj odmah po završetku rata na temelju nepravednoga Londonskog ugovora iz 1915. godine. Zatim raspravlja o problemu razgraničenja s Kraljevinom Italijom na moru, odnosno rješavanju Jadranskoga pitanja, Mirovnoj konferenciji u Parizu, Rapallskom ugovoru iz godine 1920. i njegovim pogubnim posljedicama za Zadar i okolicu. Posebice raspravlja o gradu Zadru i njegovu užem području (57 km² i 16 000 stanovnika) koje je, na temelju Rapallskog ugovora, otrgnuto od matice zemlje Hrvatske i priključeno Italiji. Autor na kraju donosi dvije karte spornoga razgraničenja te, u prilogu, prijepis Rapallskoga ugovora i popis važnijih izvora i literature.

Ključne riječi: *Zadar, Dalmacija, Austro-Ugarska Monarhija, Italija, Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, Prvi svjetski rat, Rapallski ugovor, 1920.*

Od osamdesetak dalmatinskih općina, jedina koja za vrijeme hrvatskoga narodnog preporoda u Dalmaciji nije bila ponarodena, bolje reći pohrvaćena, bila je zadarska općina. Od svih dalmatinskih gradova u doba austrijske vladavine Zadar je, na žalost, sve do raspada Austro-Ugarske Monarhije 1918. bio i ostao zadnje uporište i utočište autonomaštva, talijanaštva i sluganskoga činovništva. To će kasnije ostaviti dubok trag na grad i njegovo pučanstvo te dovesti do sklapanja više štetnih ugovora s Kraljevinom Italijom. Jedan od njih je i *Rapallski ugovor*. Svi ti ugovori imali su samo jedan cilj – otuđiti Zadar od matice zemlje Hrvatske i priključiti ga Italiji, a njegovo hrvatsko pučanstvo silom potalijančiti ili protjerati s rodne grude kako bi postao odskočna daska za daljnja osvajanja.

STANJE U ZADRU I DALMACIJI KRAJEM PRVOGA SVJETSKOG RATA

Za vrijeme Prvoga svjetskog rata (1914. – 1918.) u cijeloj Dalmaciji uvedeno je izvanredno stanje i pojačan pritisak austrijskoga policijskog režima nad narodom. Posvuda je zavlдалo opće siromaštvo, bijeda, glad, a harale su i teške bolesti kao što je bila tuberkuloza i gripa *španjola*. Tijekom rata politički život u Dalmaciji gotovo je zamro pod pritiskom austrijskih civilnih i vojnih vlasti. Dalmatinski sabor u Zadru nije sazivan od veljače 1912., nisu radili stranački klubovi i vodstva, pa ni političke stranke. Politički život naglo se gasio, stranačka glasila bila su plijenjena i strogo cenzurirana, a neka i zabranjivana. Na svakom koraku krnjena je autonomija pokrajine i otvoreno su kršena ljudska prava, demokracija je bila na izdisaju. Zabranjivan je rad nacionalnih društava i drugih udruga, otvarana su pisma te kontrolirana druga pošta i telefonski razgovori, a po kućama su vršeni brojni pretresi i nasilja. Pojedini, režimu nepoćudni načelnici općina bili su smjenjivani, neka općinska vijeća morala su prestati s radom, a mnoge općinske uprave bile su raspuštene i u općinama uveden komesarijat. Vojno sposobni muškarci mobilizirani su i slani po europskim bojištima da ginu za tuđe interese.

Mnogi ugledni građani, načelnici općina, općinski prisjednici, članovi općinskih vijeća, istaknutiji političari, profesori, odvjetnici i drugi kulturni i javni djelatnici te zastupnici u Dalmatinskom saboru i Carevinskom vijeću bili su pod policijskim nadzorom; stalno kontrolirani, privođeni, internirani, saslušavani, izolirani, proganjani te uzimani za taoce, a neki zatvarani i likvidirani. Većina muškaraca bila je na ratištima, manji dio je zatvoren i interniran. Neki su, primjerice, poput Frana Supila i Ante Trumbića, uspjeli uoči rata emigrirati u inozemstvo, najviše u Italiju, i tamo nastaviti borbu za rješavanje hrvatskoga pitanja, ali izvan državnoga okvira Austro-Ugarske Monarhije.

Stanje u Zadru, glavnom gradu Kraljevine Dalmacije i posljednjoj tvrđavi autonomaštva, jedinoj nepohrvaćenoj općini, bilo je slično općem stanju u cijeloj pokrajini. I tu je bilo ograničenja, progona i uhićenja. Najviše su bili proganjani projugoslavenski orijentirani građani i utjecajni srpski političari, a nešto manje talijanaši. Vlasti su se tolerantnije odnosile prema pravašima jer je velik dio njih težio k trijalističkom rješavanju hrvatskoga državnoga pitanja u okviru Monarhije. Kada je državnoj vlasti zbog rata postalo teško, znala se ona, u obrani Dalmacije od srpskih i talijanskih iredentističkih posezanja, pozivati čak i na hrvatsku nacionalnu ideologiju, strogo pazeći da se ona ne povezuje s jugoslavenskim pokretom za

ujedinjenje sa Srbijom. Čak se i hrvatska himna – *Lijepa naša Domovino* – koja je prije rata bila odbacivana i zabranjivana, za vrijeme rata znala izvoditi na službenim priredbama.

Što je Prvi svjetski rat više odmicao, lojalna hrvatska zajednica u Zadru dolazila je u sve povoljniji položaj, za razliku od srpske i talijanske zajednice koje su dolazile u sve nepovoljniji položaj zbog svog srbovanja, talijanstva i iredentizma. Sve jače austrijsko oslanjanje na dalmatinske Hrvate u glavnom gradu pokrajine Zadru, iako poprilično zakašnjelo, dovelo je konačno do raspuštanja zadarske autonomaške općine u svibnju 1916., na čelu koje je dugo stajao načelnik Luigi Ziliotto.

Naime, u trenutku zaoštavanja rata s Italijom nepoćudna autonomaško-talijanaška vlast u Zadru, sklona iredentizmu, više se nije mogla nikako tolerirati. Do njezina rušenja moralo je doći. I došlo je, poglavito na poticaj vojnih vlasti, nakon što je redarstvo tijekom 1916. dostavilo više izvješća o iredentističkom držanju nekih čelnika zadarske općine i njihovoj suradnji s *Italijom iredentom*. Dakle, glavni razlog raspuštanja zadarske općine koncem svibnja 1916. bio je političke prirode jer je bilo nemoguće očekivati uspješnu borbu Hrvata na sjevernoj talijanskoj bojišnici, na Soči, pod zapovjedništvom maršala Borojevića, dok se istodobno tolerirala vlast i brojni protuhrvatski ispadi talijanaša u Zadru. Tako je Austrija 30. svibnja 1916., shvativši konačno tko su i što autonomaši, te koji su i kakvi njihovi krajnji ciljevi, morala prestati podupirati talijanaše u glavnom gradu Dalmacije Zadru.

Povoljniji položaj Hrvata u odnosu na druge dvije zajednice u gradu, talijansku i srpsku, bio je rezultat i pojačanih aktivnosti hrvatske zajednice, osobito žena. Zadnjih godina rata hrvatska zajednica pokretala je u Zadru niz aktivnosti na prosvjetnom, kulturnom, gospodarskom i, osobito, humanitarnom planu. Učinjeni su važni pomaci u okupljanju zadarskih Hrvatica, koje preuzimaju vodstvo u organiziranju gotovo svih humanitarnih akcija, a posebice u akcijama spašavanja djece od gladi te njihovog slanja na preživljavanje u Hrvatsku i Slavoniju. Zbog nestašice većine živežnih namirnica, što je sve bilo uzrokovano dugotrajnim ratom, država je nastojala administrativnim putem regulirati osnovne gospodarske tijekove u Monarhiji. Ali sve te mjere, kojima se pokušavalo regulirati domaće tržište, imale su ograničeno djelovanje.

Slaba žetva 1917. gotovo je slomila postojeći sustav opskrbe. Država je jedva uspijevala osigurati minimalnu opskrbu kruhom, dok su druge namirnice gotovo nestale iz sustava redovite opskrbe građanstva. Glad je vladala posvuda u zadarskom kraju, a osobito u gradu. Tek je bolja žetva 1918. donekle popravila to teško stanje.

Da bi se umanjila glad, država je potpomagala rad pučkih kuhinja koje su zadnje dvije godine rata odigrale važnu ulogu u prehrani pučanstva Zadra. U njima su se pripremali obroci za gotovo 40% gradskog pučanstva, koje je i na taj način jedva preživljavalo.

Nakon smrti cara Franje Josipa I. u studenom 1916., novi car i kralj Karlo I. (IV.), posljednji vladar iz dinastije Habsburgovaca na hrvatsko-ugarskom prijestolju, pokušao je spasiti Austro-Ugarsku izvlačenjem iz rata te na široj demokratsko-federalnoj osnovici osigurati njezin opstanak, ali sve je bilo prekasno. Izvlačenje iz rata i vojno odvajanje od Njemačke nije uspjelo, a pokušaj federalističkog preustroja Habsburške Monarhije propao je najviše zbog neodlučnosti vladara i otpora Mađara, koji nisu željeli ugroziti integritet zemalja krune sv. Stjepana.

U skladu s novim političkim strujanjima i pokušajima spašavanja Dvojne Monarhije, car Karlo odlučio se u proljeće 1917. godine sazvati ponovno Carevinsko vijeće, koje tijekom rata dugo nije zasjedalo. Na njemu su zastupnici iz hrvatskih i drugih južnoslavenskih zemalja 30. svibnja 1917. iznijeli svoj politički program, poznatiji pod nazivom *Svibanjska deklaracija*. Njome se putem trijalizma, još uvijek u okviru Monarhije i pod dinastijom Habsburgovaca, traži rješenje hrvatskoga i južnoslavenskoga pitanja na temelju hrvatskoga državnoga i prirodnog prava u postojećoj državi. Nakon donošenja *Svibanjske deklaracije* razvio se snažan deklaracijski pokret, koji se javlja u Zadru tek u proljeće 1918. kada se organiziraju prve političke skupštine potpore. Na njima su uočljive bitne razlike u stajalištima dalmatinskih pravaša, koji uglavnom teže trijalističkom rješenju hrvatskoga nacionalnog i državnoga pitanja u okviru Habsburške Monarhije, te bivših narodnjaka i *novokursaša*, koji ga nastoje riješiti u sklopu šireg jugoslavenskoga pitanja ujedinjenjem sa Srbijom i stvaranjem prve južnoslavenske državne zajednice. Politika *novoga kursa*, Hrvatsko-srpska koalicija i Jugoslavenski odbor – naravno, spletom međunarodnih okolnosti – na kraju su i doveli do toga.

U listopadu 1918. uslijedio je konačni raspad Austro-Ugarske Monarhije. U Splitu se još početkom srpnja te godine formira nadstranačka Narodna organizacija za pokrajinu Dalmaciju, a sredinom srpnja u Sušaku za Hrvatsko primorje i Istru. U Zagrebu se 6. listopada 1918. utemeljuje Narodno vijeće kao najviše političko i predstavničko tijelo za sve južnoslavenske zemlje u Monarhiji koje teže trajnom odvajanju i ujedinjenju u posebnu državu. Istodobno se formiraju brojna mjesna narodna vijeća koja preuzimaju lokalnu vlast. Konačno, Hrvatski sabor 29. listopada 1918. donosi povijesnu odluku o prekidu svih državno-pravnih sveza i odnosa

Hrvatske s Ugarskom i Austrijom. Također donosi odluku o ujedinjenju hrvatskih zemalja u jedinstvenu državu Hrvatsku i njezinu stupanju u novostvorenu Državu Slovenaca, Hrvata i Srba na čelu s Narodnim vijećem i glavnim gradom Zagrebom. Na žalost, ta država postojala je samo do 1. prosinca 1918., dakle postojala je svega tridesetak dana (33), nakon čega se u režiji hrvatskoga Srbina Svetozara Pribičevića brzopleto i nepromišljeno ujedinjuje sa Srbijom i Crnom Gorom u prvu jugoslavensku državu – Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca – na čelu s dinastijom Karadorđevića i glavnim gradom Beogradom.

U Zadru su u listopadu 1918., za razliku od drugih gradova i mjesta u Dalmaciji, bila formirana dva narodna vijeća: Narodno vijeće Hrvata i Srba, na čelu kojega se nalazio bivši donamjesnik Josip Tončić, i Narodno vijeće Talijana, na čelu kojega je stajao bivši autonomaški gradonačelnik Zadra Luigi Ziliotto. Ta dva vijeća formirala su zajednički Privremeni odbor Narodnog vijeća, koji su činili: Juraj Biankini, Ante Alfrević, Josip Cortellazo-Jablanović i Luigi Ziliotto. Oni 31. listopada 1918. u tri sata poslije podne odlaze posljednjem austrijskom namjesniku za Dalmaciju, grofu Mariju Attems i priopćuju mu da im mora hitno predati svu vlast i napustiti Zadar. Već sutradan, 1. studenoga te godine, odlukom Uprave Narodne organizacije u Splitu za novog namjesnika Dalmacije postavljen je dr. Stefan Metličić.

Tako je u Zadru, glavnom gradu bivše austrijske Kraljevine Dalmacije, koji će uskoro okupirati talijanska vojska, izvršena smjena vlasti. Od 1. studenoga 1918. vodstvo u pokrajini preuzima Split, grad u kojem počinje djelovati Zemaljska vlada za Dalmaciju, podređena Narodnom vijeću u Zagrebu. Na njezinu čelu nalazio se nekadašnji šibenski pravaš, dr. Ivan Krstelj. Dakle, Zadar i Dalmacija su početkom studenoga 1918. ušli u sastav novostvorene Države Slovenaca, Hrvata i Srba na čelu s Narodnim vijećem i glavnim gradom Zagrebom, ali taj politički čin nije bio priznat od strane velikih sila pobjednica. One su se, osim časnih izuzetaka, odnosile prema Hrvatima i Hrvatskoj kao pobijeđenoj strani u ratu, a prema Srbima i Talijanima kao svojim saveznicima i pobjednicima koje treba nagraditi, ali s tuđim teritorijem.

KRAJ RATA I TALIJANSKA OKUPACIJA ZADRA

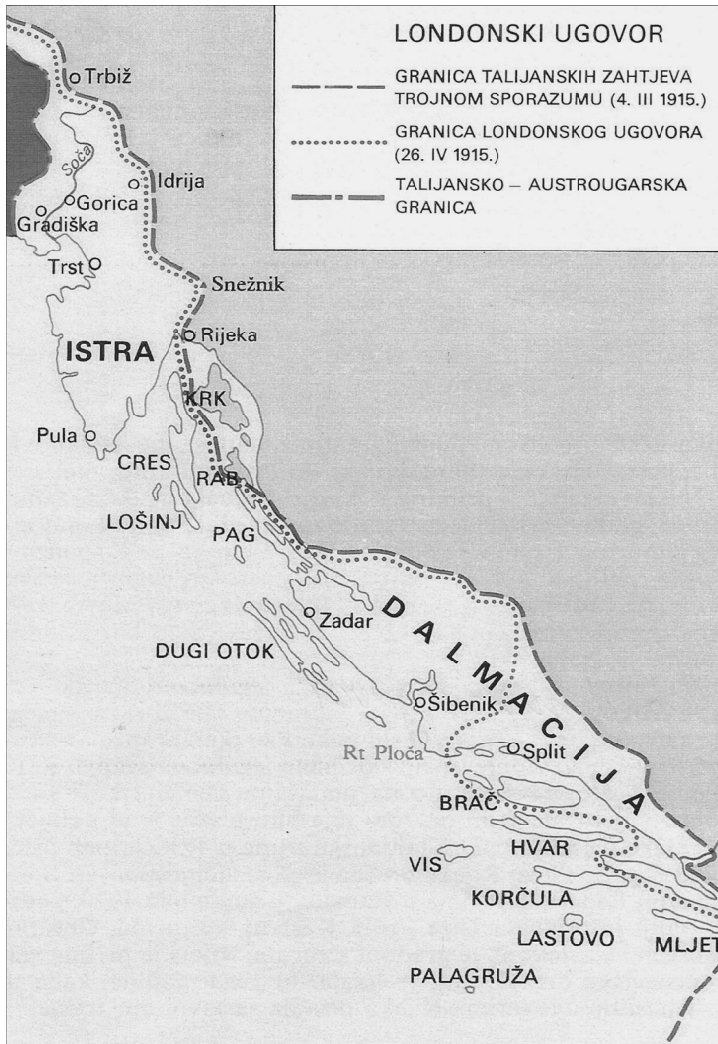
Potkraj Prvoga svjetskog rata raspala se velika Austro-Ugarska Monarhija na nekoliko manjih i samostalnih država, a 12. studenoga 1918. stvorena je i Republika Austrija. Završni čin raspada Habsburške Monarhije odigrao se 3. studenoga, kada je u Padovi potpisano primirje s Italijom. Time je s povijesne scene zauvijek nestalo

nekad moćno Austrijsko Carstvo, odnosno Austro-Ugarska Monarhija, u sastavu kojega su se dugo nalazile i hrvatske zemlje, a od pada Mletačke Republike 1797. Zadar i Dalmacija. Na temelju primirja u Padovi obustavljena su daljnja neprijateljstva, a Kraljevina Italija i njezine saveznice dobile su pravo izvršenja okupacije onih dijelova Dalmacije koji su bili potrebiti za održavanje javnoga reda i mira, što se uglavnom podudaralo s odredbama nepravednoga *Londonskog ugovora* iz 1915. godine. Naime, sile su Antante – Velika Britanija Francuska i Rusija – da bi pridobile Italiju na svoju stranu, potpisale u Londonu 26. travnja 1915. s Kraljevinom Italijom poznati *Londonski ugovor*, kojim su joj obećale nakon rata Zadar i velik dio istočnojadranske obale. Prihvativši poklon sila Antante, Italija je od tada svoju politiku prema hrvatskom Jadranu, otocima i priobalju uglavnom temeljila na tom ugovoru.

I ne čekajući službeno kraj Prvoga svjetskog rata, koji završava 11. studenoga 1918. pobjedom sila Antante, Italija je žurno započela sa zauzimanjem istočne jadranske obale, hrvatske Istre, Rijeke, Zadra i otoka. Talijani su okupaciju vršili tobože u ime sila Antante, ali zapravo u svoju korist i za svoje potrebe i ciljeve. Tako već 4. studenoga 1918. dolazi u zadarsku luku jedna talijanska torpiljerka s oznakom 55 AS, pod zapovjedništvom kapetana korvete Felicea de Boccarda, s nekoliko časnika i 100 vojnika. Sutradan joj se pridružuje torpiljerka 66 AS s približno još toliko talijanskih vojnika i časnika. Ubrzo je stiglo još nekoliko talijanskih ratnih brodova s posadama koje su lako zauzele luku i nebranjen hrvatski grad Zadar.

Dakle, Talijani su 4. i 5. studenoga godine 1918. izvršili okupaciju Zadra. Na zgradu Namjesništva i općine izvjesili su talijanske zastave te preuzeli kontrolu luke, pošte i nekih drugih važnijih ustanova, a istog dana novi-stari autonomnaški gradonačelnik Zadra Luigi Ziliotto proglasio je njegovu aneksiju Kraljevini Italiji. Naravno, zadarski Hrvati i povjerenik Zemaljske vlade za Dalmaciju, dr. Jerko Macchiedo prosvjedovali su protiv toga, ali sve je bilo uzalud. Istodobno kad i Zadar, talijanska mornarica zauzela je Rijeku i Pulu te veći dio austrougarske ratne flote. Pokraj talijanskog vojnog brodovlja, nekoliko dana poslije u Rijeku su stigli i francuski ratni brodovi, u Split američki, a u Kotor i Dubrovnik engleski i američki zajedno.

Odmah nakon zauzimanja Zadra talijanska vojska okupirala je Šibenik, Skradin, Hvar, Vis, Korčulu, Mljet, Lastovo, Pag i druge jadranske otoke. Zatim je zauzela i kopneni dio Dalmacije do Knina, koji je bio obećan Italiji *Londonskim ugovorom*. Za svaki slučaj Talijani su okupirali više teritorija nego što im je pripadalo po odredbama

Obećano Italiji Londonskim ugovorom 1915.

spomenutog ugovora, te ga podijelili u tri okupacijske zone u kojima je živjelo oko 290 640 stanovnika. Prva zona obuhvaćala je općine Muć, Lećevicu, Knin, Prominu, Drniš, Kistanje, Obrovac, Pag, Korčulu i korčulanske otoke; druga: Rogoznicu, Šibenik, Vodice, Skradin, Tisno, Benkovac i Zlarin; a treća zona: Biograd, Novigrad, Nin, Sali, Silbu i Zadar. Tako su Talijani početkom studenoga 1918. okupirali veći dio Dalmacije i grad Zadar te u prvim dvjema zonama ostali do kraja 1921., a u trećoj

do ožujka 1923., zadržavši Zadar s užom okolicom sve do 8. rujna 1943. godine. Dio dalmatinskog teritorija koji nisu zauzeli Talijani, uskoro je okupirala tzv. "bratska" srpska vojska. Nakon toga Dalmacija je 1. prosinca 1918. godine zajedno s drugim dijelovima Hrvatske ušla u sastav prve jugoslavenske države, koja se najprije zvala Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, zatim Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca i najzad Kraljevina Jugoslavija.

PROBLEM RAZGRANIČENJA S KRALJEVINOM ITALIJOM

Osim brojnih neriješenih unutarnjih problema u novostvorenoj jugoslavenskoj državi, hrvatski je narod nakon rata teško pogađalo i mučilo neriješeno jadransko pitanje, odnosno problem razgraničenja s Kraljevinom Italijom na Jadranu. Zbog talijanske okupacije slovenskih i hrvatskih krajeva nakon Prvoga svjetskog rata u narodu je bilo mnogo nezadovoljstva, a osobito u Dalmaciji. Austro-Ugarska i Italija, kako smo već kazali, sklopile su primirje u Padovi 3. studenoga 1918., a već sutradan Talijani su krenuli u okupaciju slovenskih i hrvatskih krajeva. Dana 4. i 5. studenoga 1918. talijanska mornarica ušla je u Zadar, Pulu i Rijeku. Sljedećih dana Italija je okupirala Trst, Idriju, Goricu, Gradišku i priobalni dio Kranjske, zatim Istru, sve jadranske otoke, osim Brača i Šolte, te gotovo cijelu sjevernu i dio srednje Dalmacije do rta Planke (Ploče) zapadno od Trogira. Uza sve to postavila je i zahtjev za priključenjem Rijeke, hrvatskoga grada koji joj nije bio obećan *Londonskim ugovorom*, ali ga se ona nastojala naknadno dočepati. Time su Talijani pokušali debelo naplatiti svoje navodno "hrabro" sudjelovanje u Prvome svjetskom ratu na strani sila Antante.

Okupacijsku vlast u Zadru i Dalmaciji provodio je talijanski viceadmiral Millo, koji je nastojao sve kontrolirati pa i novoformirano Namjesništvo u koje je silom postavio jednog svog predstavnika. Nezadovoljni time, namjesnik Stefan Metličić i njegov zamjenik Josip Jablanović podnijeli su krajem studenoga 1918. ostavke i napustili zgradu Namjesništva. Time su i nehotice olakšali posao Talijanima u Zadru, kojima je to dobro došlo da se riješe novog namjesnika i Namjesništva.

Zapadnu granicu između Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca i Italije trebalo je odrediti na Mirovnoj konferenciji, koja se održavala u Parizu od 18. siječnja 1919. do 21. siječnja 1920. godine. Jugoslavensku delegaciju na tim pregovorima vodio je njezin predsjednik Nikola Pašić i prvi ministar vanjskih poslova dr. Ante Trumbić. Osobito se u pregovorima istakao Trumbić, koji je u obrani Zadra i Dalmacije bio

nepopustljiv, pa je Mirovna konferencija završila s radom, a da sporazum o granici s Kraljevinom Italijom nije bio postignut. Srpski članovi jugoslavenske delegacije bili su mnogo popustljiviji od Trumbića. Znali su mu raditi i iza leđa, osobito predsjednik vlade Milenko Vesnić, jer to i nije bio dio njihova državnog teritorija. Dok su europskim silama Antante bile vezane ruke prethodno danim obećanjima Italiji, Sjedinjene Američke Države nisu bile vezane nikakvim odredbama tajnoga *Londonskoga ugovora* pa su se oštro suprotstavljale talijanskim imperijalističko-osvajачkim težnjama i odlučno branile načelo samoodređenja naroda. Američki predsjednik Woodrow Wilson pobijao je osvajačke težnje Italije i naknadni zahtjev za priključenjem hrvatske Rijeke. Osporavao je Talijanima granicu u Dalmaciji, ali im je bio voljan priznati crtu razgraničenja u Istri. On je u proljeće 1919. otvoreno pozvao Talijane da se odreknu nepravednoga *Londonskog ugovora*, na što su se oni jako uvrijedili i nakratko povukli iz pregovora, ali kada su uvidjeli da za to nitko ne mari, brzo su se vratili za pregovarački stol.

Dok su se još vodili pregovori u Parizu, talijanski pjesnik Gabriele D'Annunzio, uz pomoć talijanske mornarice, upao je krajem 1919. sa svojim legionarima u Rijeku i proglasio jednostrano priključenje toga hrvatskoga grada Italiji. Tome se suprotstavio američki predsjednik Wilson, čiji je utjecaj nakon povlačenja SAD-a iz pregovora oslabio. Kako je Mirovna konferencija završila s radom sredinom siječnja 1920., a zapadna granica između Kraljevine Italije i Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca nije bila određena, zainteresirane strane upućene su na međusobni nastavak razgovora, do čega je uskoro i došlo.

UGOVOR U RAPALLU I NJEGOVE POSLJEDICE

Pregovori su nastavljeni tek u prvoj polovini studenoga 1920. u talijanskom gradiću Rapallu u sjevernoj Italiji, pa otud naziv i *Rapallski ugovor*. Prije početka pregovora Velika Britanija i Francuska izvršile su snažan diplomatski pritisak na obje zainteresirane strane. Osobito su upozorile jugoslavensku stranu da će Kraljevina Italija, u slučaju da se dogovor o granici ne postigne, dobiti otvorene ruke, što je značilo da može raditi što hoće. Pritisak na jugoslavensku delegaciju vršili su i beogradski vladajući krugovi oko regenta Aleksandra, koji su bili spremni na popuštanje Talijanima da bi što prije stabilizirali novu državu i svoju vlast u njoj. A kakva će biti zapadna granica na Jadranu prema Italiji i što će biti s tamošnjim pučanstvom, njih nije bilo mnogo briga jer se nije radilo o srpskom državnom

teritoriju i pravoslavnom stanovništvu. Što je rimokatolika u njoj bilo manje, nova je država za njih bila prihvatljivija.

U takvim okolnostima bio je, nakon višemjesečnih diplomatskih priprema i s jedne i druge strane, postignut dogovor o razgraničenju na Jadranu. U noći između 11./12. studenoga 1920. u talijanskom gradiću Rapallu potpisan je *Rapallski ugovor*. S jugoslavenske strane u završnim pregovorima su sudjelovali i ugovor potpisali predsjednik Vlade Milenko Vesnić, ministar vanjskih poslova dr. Ante Trumbić i ministar financija Kosta Stojanović, a s talijanske strane predsjednik Vlade Italije Giovanni Giolitti, ministar vanjskih poslova Carlo Sforza i ministar obrane Ivaneo Bonomi. Prema tom ugovoru, koji ima ukupno devet članaka, Italiji su pripali: Trst, Gradiška, Gorica, Idrija i Slovensko primorje, zatim od hrvatskih zemalja cijela Istra (osim Kastva i Krka) te otoci Cres i Lošinj s obližnjim manjim otočićima, a u Dalmaciji Zadar s užom okolicom i otoci Lastovo i Palagruža s nekim manjim otočićima i kamenim grebenima.

Navest ćemo doslovce onaj dio teksta iz II. člana *Rapallskoga ugovora* koji se odnosi na grad Zadar i njegovu užu okolicu, a on glasi: *Teritorij Zadra pod talijanskim suverenitetom obuhvata: grad i poreznu općinu Zadar i porezne općine (odlomke) Arbanasi (Borgo Erizzo), Crno (Cerno), Bokanjac (Bocagnazzo) i dio porezne općine (odlomka) Diklo utvrđen linijom koja, polazeći od mora oko 700 metara jugoistočno od sela Diklo, ide u pravoj liniji prema sjeveroistoku do kote 66 (Griž).* Dakle, radilo se o teritoriju od Bibinja do Dikla i od mora do Bokanjačkoga blata, površine 57 km². U nastavku spomenutoga člana kaže se kako će se posebnom konvencijom naknadno urediti sve ono što se odnosi na općinu Zadar i njezino zaleđe, a osobito njezin odnos s bivšim dijelovima zadarskoga kotara i pokrajine Dalmacije koji će pripasti Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca uključujući tu i podjelu općinskih dobara i arhiva. Konačnu granicu između dviju država odredit će naknadno i ustvrditi na terenu posebna komisija za razgraničenje, sastavljena od podjednakog broja članova obiju zainteresiranih strana.

U III. članu *Rapallskog ugovora* poblizje se govori o jadranskim otocima koji će pripasti Kraljevini Italiji, a koji novostvorenom Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca. U IV. članu opširnije se govori o nastanku Riječke Države (*Fiume*), njezinom opsegu i granicama. Dakle, *Rapallskim ugovorom* bila je na hrvatskom tlu stvorena navodno slobodna Država Rijeka, koja je s pripadajućim kotarom imala površinu od 20 km², a nalazila se pod zaštitom Lige naroda. Za njezinu neovisnost trebale su jamčiti obje zainteresirane strane, jugoslavenska i talijanska. Međutim, ni takvim statusom Rijeke

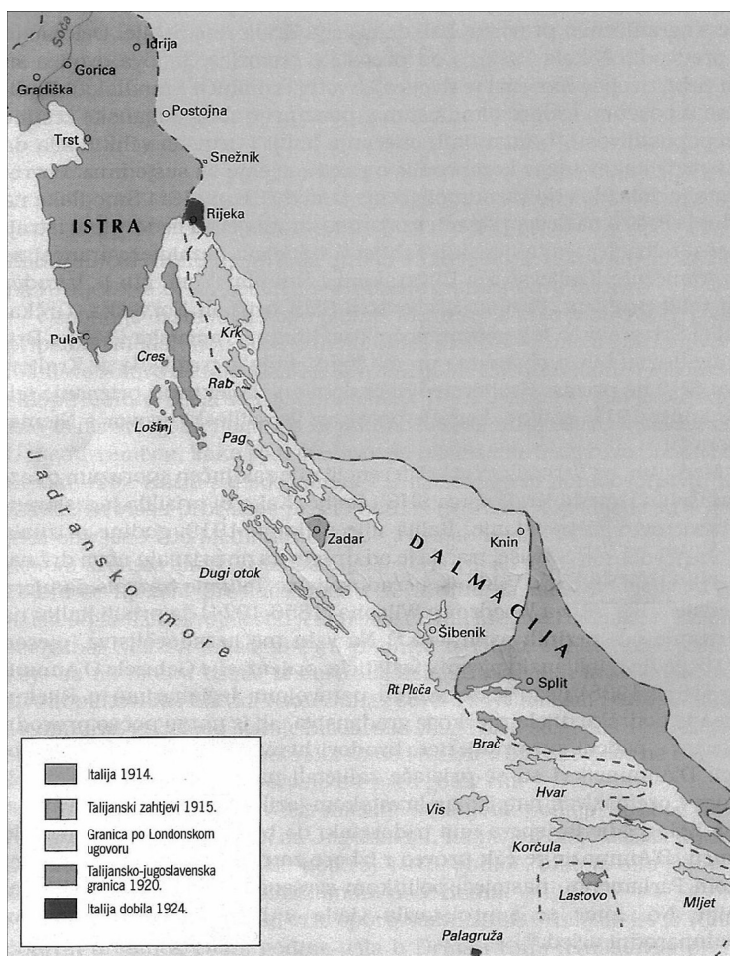
Talijani nisu bili zadovoljni pa su je potkraj 1923. ponovno okupirali i priključili Italiji. Takvo stanje bilo je naknadno potvrđeno s jugoslavenske strane *Rimskim sporazumom*, koji su 27. siječnja 1924. potpisali u Rimu predsjednici talijanske i jugoslavenske vlade Benito Mussolini i Nikola Pašić.

Rapallskim ugovorom 1920. i *Rimskim sporazumom* 1924. Italija je dobila na istočnoj obali Jadrana oko 10 000 km² teritorija i gotovo 600 000 Slovenaca i Hrvata. Od toga je Zadar s užom okolicom, čiji se teritorij protezao 8 km u dubinu (od mora do iznad Bokanjačkoga blata) i 11 km u širinu (od Bibinja do Dikla), imao 57 km² i oko 16 000 stanovnika. Zajedno s otocima Lastovom i Palagružom činio je između dvaju ratova posebnu talijansku pokrajinu na čelu s prefektom, koja se službeno zvala *Provincia di Zara*, a imala je ukupnu površinu od 110 km². Da bi Zadar bar donekle stabilizirala u gospodarskom smislu, talijanska vlada proglasila ga je posebnim dekretom 1921. slobodnom lukom (*porto franco*) u koju su robe ulazile i izlazile bez ikakvih carinskih ograničenja. To je dovelo do čestog legalnoga i ilegalnog prijelaza granice, krijumčarenja jeftine talijanske robe i stradavanja naših ljudi na granici.

Od početka okupacije 1918. talijanski iredentisti i kasniji fašisti, Mussolinijevi crnokošuljaši, provodili su strahovit teror nad našim pučanstvom, a osobito u hrvatskomu gradu Zadru. Posvuda su uklanjali hrvatska obilježja, pljačkali, uništavali i otuđivali hrvatska dobra, arhive i umjetnine, zabranjivali hrvatski jezik, palili hrvatske zastave, demolirali hrvatske i slovenske ustanove, društva, domove kulture, čitaonice i škole. Eto, to je u stvarnosti bila tobože viša talijanska kultura, u ime koje su oni nastupali i uporno je zagovarali u Zadru i Dalmaciji. Među tim zagovornicima, na žalost, bilo je i novotalijaniziranih Hrvata, koji su se prodavali za šaćicu fašističke riže i koru bijeloga kruha. Tako je već godine 1919. na okupiranom području bilo zatvoreno oko 109 škola na narodnom jeziku, jer im nije bio omogućen daljnji rad, a mnogi hrvatski domoljubi morali su napustiti Zadar i njegovu užu okolicu. Nasilno iseljavanje uglavnom se odvijalo prema Šibeniku i Splitu, ali i prema unutrašnjosti novostvorene jugoslavenske države.

Teror Talijana nad Slovencima i Hrvatima na anektiranom području bio je pojačan nakon potpisivanja *Rapallskog ugovora* i *Rimskog sporazuma*, a cilj toga bio je jasan: nasilna talijanizacija ili iseljavanje s rodne hrvatske grude. Do toga je, na žalost, uskoro i došlo. Nakon iseljavanja dijela Hrvata iz Istre i Dalmacije, a osobito iz Zadra, u njihove domove doseljavali su se Talijani. Nasilja talijanskih vlasti, posebice nezadovoljnih iredentista i fašista, izazivala su otpor kod hrvatskoga pučanstva, o

čemu ponajbolje svjedoče pobune istarskih seljaka i rudara 1921. godine. Posljedice *Rapalskoga ugovora* za otrgnuti hrvatski grad Zadar i njegovu užu okolicu između dvaju svjetskih ratova bile su pogubne u mnogočemu: u nacionalnom, gospodarskom, teritorijalno-upravnom, vjerskom, školskom, zdravstvenom, prometnom, prosvjetnom, crkveno-organizacijskom, jezičnom, kulturnom i, općenito, svakom drugom političkom smislu. One još i danas opterećuju hrvatsko-talijanske odnose. Naime, još uvijek u Italiji postoje političke snage koje se ne mire s tobožnjim gubitkom Zadra i Dalmacije, o čemu nam ponajbolje svjedoči redoviti izbor gradonačelnika Zadra za navodno slobodnu talijansku općinu Zadar u izgnanstvu.

Spor oko granice s Italijom (1915. – 1924.)

Prilog

RAPALLSKI UGOVOR

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevina Italija, u želji da ostvare režim međusobnog iskrenog prijateljstva i srdačnih odnosa za zajedničko dobro obaju naroda;

Kraljevina Italija priznavajući u obrazovanju susjedne države postignuće jednoga od najuzvišenijih ciljeva rata koji je ona vodila;

Njegovo Veličanstvo kralj Srba, Hrvata i Slovenaca imenovao je svojim punomoćnicima: gospodina Milenka R. Vesnića, predsjednika ministarskog savjeta; dra. Antu Trumbića, ministra inostranih poslova; gospodina Kostu Stojanovića, ministra financija;

a

Njegovo veličanstvo kralj Italije imenovao je svojim punomoćnicima: kavaljera Giovanni-a Giolitti-a, predsjednika ministarskog savjeta i ministra unutrašnjih poslova;

conta Carla Sforzu, ministra inostranih poslova; prof. Ivanoe Benomi-a, ministra vojnog;

koji, pošto su među sobom izmijenili svoje punomoći, koje su priznate za punovažne, ugovorili su slijedeće:

Član I.

Između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Italije utvrđena je slijedeća granica:

od vrha Peč (kota 1511), koji je zajednički trima granicama Italije, Austrije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, do vrha Jalovec (kota 2643): linija koja se ima odrediti na terenu s općim pravcem sjever – jug i koja vodi preko kote 2272 (Ponca);

od vrha Jalovec (kota 2643): linija koja ide vododijelnicom između sliva Soče i sliva Save Gorenjske do vrha Triglava (Tricorno) (kota 2863); zatim vododijelnicom između sliva Soče i sliva Bohinjke do sjeveroistočnih strana vrha Možice (kota 1602) preko kote 2348 (Lepatica), 2003 (Lanževica), 2086 (Kuk);

od sjeveroistočnih strana vrha Možic do istočnih strana vrha Porezen (kota 1631): linija koja se ima odrediti na terenu s općim pravcem sjever – jug;

od istočnih strana vrha Porezen (kota 1631) do zapadnih strana vrha Blegoš (kota 1562): linija koja se ima odrediti na terenu s općim pravcem zapad – istok, ostavljajući mjesto Davču Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a mjesto D. Novake Italiji;

od zapadnih strana vrha Blegoš (kota 1562) do istočnih strana vrha Bevk (kota 1050): linija koja se ima odrediti na terenu s općim pravcem sjeveroistok – jugozapad, ostavljajući

mjesta Leskovicu, Kopačnicu i Sovoden Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a oba prijevoja Podlanišča Italiji;

od istočnih strana vrha Bevk (kota 1050) do odmah zapadno od mjesta Hotedršice: linija koja se ima odrediti na terenu i koja ostavlja mjesta Javorjev Dol, Žiri, Opale, Hlevišće, Route, Hotedršicu, Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a vrh Praprotno (kota 1006) i mjesto Bresnik, Vrsnik, Zavratac, Medvedje Brdo Italiji;

odatle do mjesta Zelše: linija koja u početku ide zapadno od rova pored kolnog puta Hotedršica – Planina, ostavljajući mjesta Planinu, Unec, Zelše i Rakek Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca;

od mjesta Zelše do Čabarske: linija koja se ima odrediti na terenu s općim pravcem sjeverozapad – jugoistok, a koja vodi prvo istočnim padinama brda Javornik (kota 1268), ostavljajući mjesta Dolenju Vas, Dolenje Jezero i Otok Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a vrhove kota 875, 985, 963 Italiji; zatim istočnim padinama Bičke Gore (kota 1236) i Pleče Gore (kota 1067), ostavljajući Italiji mjesto Leskovu Dolinu i dvojne raskrsnice kote 912, zapadno od Shodnika i kote 1146, istočno od Cifre (kota 1399), i dolazi do Čabranske, koja ostaje na talijanskom teritoriju, zajedno s kolnim putem koji vodi istočnim padinama Snježnika, od Leskove Doline do Čabranske;

od Čabranske do Griža (kota 502): linija koja se ima odrediti na terenu s općim pravcem sjeveroistok – jugozapad, koja prolazi istočno od vrha Trstenik (kota 1243), dodiruje kotu 817 jugoistočno od Suhova, prolazi južno od Židovja (kota 660), zatim istočno od Griža (kota 502), ostavljajući mjesta Klanu i Brezu Italiji, a mjesto Studenu Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca;

od Griža (kota 502) do granice Države Rijeke: linija koja se ima odrediti na terenu i koja ima opći pravac sjever – jug do kolnog puta Rupa – Kastav, od prilike na pola puta između Jušića i Spinčića, zatim siječe ovaj put i, obuhvatajući sa zapada mjesta Mizere i Trinajstiće, koja ostaju Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, izbija na kolni put Matulje – Kastav iznad dvojne raskrsnice istočno od Matulja; izbija zatim na put Rijeka – Kastav na sjevernu granicu Slobodne Države Rijeke, i to točno na sjevernom rubu mjesta Rubeši (dvojna raskrsnica seoskog puta kod Tomatića, od prilike 500 metara južno od trojne raskrsnice koja se nalazi zapadno od Kastva).

Ali, dok ne budu izrađeni redovni sastavci putova na talijanskom teritoriju, upotreba spomenutih putova i trojne raskrsnice zapadno od Kastva bit će potpuno slobodna kako za Kraljevinu Italiju tako i za Državu Rijeku.

Član. II.

Zadar (Zara) i niže opisani teritorij priznaju se za sastavni dio Kraljevine Italije.

Teritorij Zadra pod talijanskom suverenitetom obuhvata: grad i porednu općinu Zadar i poredne općine (odlomke) Arbanasi (Borgo Erizzo), Crno (Cerno), Bokanjac (Boccagnazzo) i

dio porezne općine (odlomaka) Diklo utvrđen linijom koja, polazeći od mora oko 700 metara jugoistočno od sela Diklo, ide u pravoj liniji prema sjeveroistoku do kote 66 (Griž).

Zasebna konvencija utvrdit će sve što se odnosi na izvršenje ovoga člana u pogledu općine zadarske i njenih odnosa s kotarom i s pokrajinom Dalmacijom i uredit će uzajamne odnose između teritorija dodijeljenog Kraljevini Italiji i ostatka teritorija koji je do sada bio sastavni dio iste općine, kotara i pokrajine a koji će pripasti Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, podrazumijevajući tu i pravičnu podjelu pokrajinskih i općinskih dobara i odnosnih arhiva.

Član III.

Priznaje se isto tako za sastavni dio Kraljevine Italije otoci Cres (Chreso) i Lošinj (Lussin) s omanjim otocima i školjima koji se nalaze u odnosnim sudskim kotarima, kao i omanji otoci i školji koji se nalaze u administrativnim granicama pokrajine Istre, u koliko je gornjim članovima dodijeljena Italiji, i otoci Lastovo (Lagosta) i Palagruža (Palagosa) s obližnjim otočićima.

Svi ostali otoci, koji su pripadala bivšoj Austro-Ugarskoj Monarhiji, priznaju se za sastavni dio Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Član IV.

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevina Italija priznaju potpunu slobodu i nezavisnost Države Rijeka (Fiume) i obvezuju se da će ih vječno poštovati.

Državu Rijeku sačinjavaju:

a) corpus separatum, kao što je sada ograničen granicama grada i kotara Rijeke (Fiume);

b) Jedan pojas teritorija prije istarskog, ograničen kako slijedi:

na sjeveru: linijom koja se ima odrediti na terenu i koja, polazeći neposredno južno od mjesta Kastav, izbija na put Sv. Matija – Rijeka na granici corpus separatum-a, ostavljajući mjesta Srdoči i Hosti Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a ostavljajući Državi Rijeci cio kolni put, koji, sjeverno od željeznice, preko Matulja i dvojne raskrsnice kote 377 zapadno od Kastva, vodi k Rupci;

na zapadu: linijom koja od Matulja silazi na more kod Preluke, ostavljajući željezničku stanicu i mjesto Matulje u talijanskom teritoriju.

Član V.

Granična linija teritorija, o kojima je riječ u prethodnim članovima, bit će povučena na terenu od komisija za razgraničenje sastavljenih polovinom od delegata Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, a polovinom od delegata Kraljevine Italije. U slučaju neslaganja bit će umoljen predsjednik Švicarske konfederacije za arbitražu, koja će biti izvršna.

Radi jasnoće i veće točnosti ovom ugovoru je priložena jedna karta u razmjeru 1 : 200.000, na koju su naznačene granične linije o kojima je riječ u članovima I. i IV.

Član VI.

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevina Italija sazvat će u toku dva mjeseca od dana stupanja na snagu ovog ugovora konferenciju sastavljenu od kompetentnih stručnjaka obiju zemalja. Ta konferencija imat će da u najkraćem roku podnese objema vladam određene prijedloge o svim mjerama podobnim da uspostave najsrdačnije privredne i financijske odnose između obje zemlje.

Član VII.

Vlada Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca izjavljuje, da priznaje u korist talijanskih državljana (i talijanskih interesa) u Dalmaciji slijedeće:

1. – *Koncesije ekonomske prirode, učinjene od vlade i javnih ustanova država koje je naslijedila Kraljevina Srb, Hrvata i Slovenaca, talijanskim društvima ili državljanima, ili koje su ovi uživali na osnovu zakonito stečenih prava do na dan 12. novembra 1920., bit će u potpunosti poštovane, i vlada Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca obvezuje se, da će se pridržavati svih obveza, koje su pređašnje vlade uzele na sebe.*

2. – *Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca pristaje da Talijani, koji su do na dan 3. novembra 1918. bili pripadnici teritorija bivše Austro-Ugarske Monarhije, koji je na osnovu ugovora o miru s Austrijom i s Ugarskom, kao i na osnovu ovoga ugovora, priznat za sastavni dio Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, imaju pravo opcije za talijansko državljanstvo u toku godine dana od dana stupanja na snagu ovoga ugovora, i oslobađa ih se obveze da svoj domicil prenesu izvan teritorija naprijed navedene Kraljevine. Oni će zadržati slobodnu upotrebu svoga jezika i slobodno vršenje svojih vjerskih obreda sa svim pravima koja proizlaze iz ovih sloboda.*

3. – *Doktorati i drugi univerzitetski stepeni, koje su državljani Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca već postigli na univerzitetima ili na drugim zavodima za višu nastavu u Kraljevini Italiji, bit će priznati od strane vlade Srba, Hrvata i Slovenaca kao punovažni na njenom teritoriju i dat će im profesionalna prava jednaka onima, koja potječu od doktorata i stepena stečenih na univerzitetima i na drugim zavodima za višu nastavu u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.*

Pitanje o važenju viših školskih studija, koje talijanski državljani budu svršili u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a državljani Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Italiji, bit će predmet naknadnih sporazuma.

Član VIII.

U interesu dobrih intelektualnih i moralnih odnosa između oba naroda, dvije vlade će zaključiti što prije konvenciju, koja će imati za cilj pojačanje prisnog obostranog razvitka kulturnih veza između dvije zemlje.

Član IX.

Ovaj ugovor sastavljen je u dva primjerka, jedan na srpsko-hrvatskom, drugi na talijanskom jeziku.

U slučaju razmimoilaženja bit će mjerodavan talijanski tekst kao jezik poznat svim punomoćnicima.

U potvrdu čega gore naznačeni punomoćnici potpisali su ovaj ugovor.

Sačinjeno u Rapallu, 12. novembra 1920.

Mil. R. Vesnić

Dr. Ante Trumbić

Kosta Stojanović

Giovanni Giolitti

C. Sforza

Ivaneo Bonomi*

* Iz knjige: *Rapallski ugovor*, zbirka dokumenata, odabrao i uredio V. M. Jovanović, Zagreb, 1950., 41 – 45.

VAŽNIJI IZVORI I LITERATURA

- Ante ARTIĆ, “Prilike u Zadru 1918. – 1941.”, *Zadar/Zbornik*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1964.
- Ante BATOVIĆ, “Međunarodno-pravni položaj Zadra i odnosi s Italijom od 1918. do 1947.”, *Zadarska smotra*, god. LIII., br. 1-4, Zadar, 2004.
- A. BATOVIĆ, “Zadar na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1946. godine”, *Zadar i okolica od Drugoga svjetskog rata do Domovinskog rata*, zbornik radova, Zagreb – Zadar, 2009.
- Zlatko BEGONJA, “Zadar u sporazumima tijekom prve polovice XX. stoljeća (1915. – 1947.)”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 49, Zagreb – Zadar, 2007.
- Ante BRALIĆ, *Zadar u doba Prvoga svjetskog rata*, Sveučilište u Zadru, doktorska disertacija u rukopisu.
- Ferdo ČULINOVIĆ, “Državnopravna analiza oslobođenja Zadra”, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 11-12, Zadar, 1965.
- F. ČULINOVIĆ, *Riječka država. Od Londonskog pakta i Danuncijade do Rapalla i aneksije Italije*, Zagreb, 1953.
- Marjan DIKLIĆ, *Dalmacija u XIX. stoljeću. Povijesni pregled 1797. – 1918./20.*, Matica hrvatska – Zadar, Zadar, 2010.
- Boris JURIĆ, *Gospodarstvo Zadra i sjeverne Dalmacije između I. i II. svjetskog rata*, Zadar, 2000.
- Lucijan KOS, “Zadar i njegov ‘porto franco’ između dva svjetska rata”, *Pomorski zbornik*, II, Zagreb, 1962.
- Bogdan KRIZMAN, “Narodno vijeće SHS i talijanska okupacija na Jadranu 1918. godine”, *Anali Jadranskog instituta JAZU*, sv. I, Zagreb, 1956.
- Milan MARJANOVIĆ, “Diplomatska borba za Zadar”, *Zadar/Zbornik*, Matica hrvatska – Zagreb, 1964.
- M. MARJANOVIĆ, *Londonski ugovor iz godine 1915.*, Zavod JAZU, Zagreb, 1960.
- Vjekoslav MAŠTROVIĆ, *Kako je izvršena okupacija Zadra u studenom 1918. god.*, Zadar, 1951.
- Šime PERIČIĆ, “Prilog poznavanju talijanske okupacije Dalmacije od 1918. do 1923. godine”, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. XX, Zadar, 1973.
- *Rapallski ugovor i sporazumi i konvencije između Kraljevine SHS i Kraljevine Italije*, Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Beograd, 1923.
- *Rapallski ugovor. Zbirka dokumenata*, odabrao i uredio Vojislav M. JOVANOVIĆ, Jadranski institut JAZU, Zagreb, 1950.

- Dragovan ŠEPIĆ, *Italija, saveznici i jugoslavensko pitanje 1914. – 1918.*, Školska knjiga – Zagreb, 1970.
- Ferdo ŠIŠIĆ, *Jadransko pitanje na konferenciji mira u Parizu*, Zagreb, 1920.
- F. ŠIŠIĆ, *Predratna politika Italije i postanak Londonskog pakta*, Split, 1933.
- *Talijanska uprava na hrvatskom prostoru i egzodus Hrvata (1918. – 1943.)*, zbornik radova, Zagreb, 2001.
- Duško VEČERINA, *Talijanski iredentizam*, Zagreb, 2001.
- Angelo VIVANTE, *Jadranski iredentizam*, prijevod M. Rakovac, Dom i svijet, Zagreb, 2002.

Marjan D i k l i ć

ZADAR AND THE TREATY OF RAPALLO
(ON THE OCCASION OF THE 90TH ANNIVERSARY)

Summary

The author summarises the situation in Zadar and Dalmatia during and immediately after World War One, the collapse of the Austro-Hungarian Monarchy and the Italian occupation of the eastern Adriatic coast, which took place immediately after the end of World War One and on the basis of the unjust Treaty of London of 1915. Further, the author discusses the issue of the sea boundary determination with the Kingdom of Italy or rather, the solution of the Adriatic problem; the Peace Conference in Paris; the Treaty of Rapallo of 1920 and the fatal consequences it had for Zadar and its surroundings. There follows a discussion on the issue of the city and the immediate surroundings of Zadar (area: 57 km²; population: 16 000), which had, pursuant to the Treaty of Rapallo, been taken by force from its parent country Croatia and annexed to Italy. The paper also includes two maps of the disputable boundary determination, and, as annex, the text of the Treaty of Rapallo and a list of major sources and literature.

Keywords: Zadar, Dalmatia, the Austro-Hungarian Monarchy, Italy, the Kingdom of Serbes, Croats and Slovenes, World War One, the Treaty of Rapallo, 1920.